

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	8
------------------------	---

Розділ 1

Розвиток сучасного приватного права та основні чинники і передумови

<i>для оновлення Цивільного кодексу України</i>	10
--	----

1.1. Сучасні тенденції розвитку приватного права як регулятора суспільних відносин	10
1.2. Основні чинники і передумови оновлення цивільного законодавства України, напрями рекодифікації	27
1.3. Гармонізація сучасного приватного права: виклики часу	51
1.4. Загальні положення ЦК України: сталі принципи і новітні тенденції	64
1.5. Структура ЦК України: розширення меж регулювання	87

Розділ 2

Регулювання немайнових відносин: еволюція поглядів та вдосконалення

<i>регуляторних механізмів</i>	105
---	-----

2.1. Особисті немайнові відносини в предметі цивільного права	105
2.2. Інформація як об'єкт приватноправового регулювання ..	125
2.3. Розвиток механізмів регулювання та захисту особистих немайнових відносин	150

Розділ 3

Регулювання відносин інтелектуальної власності:

європейський вектор	180
3.1. Питання вдосконалення врегулювання охорони прав інтелектуальної власності у ЦК України	180
3.2. Реформування положень про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності в контексті рекодифікації цивільного законодавства	213

Розділ 4

Регулювання речових відносин: шляхи оновлення 233 |

4.1. Загальні підходи і принципи регулювання речових правовідносин в умовах рекодифікації та європеїзації	233
4.2. До питання удосконалення правового регулювання окремих видів речових прав на чуже майно у світлі процесу оновлення ЦК України	269
4.3. Право володіння як юридична категорія речових відносин	286
4.4. Уведення інституту фідучіарного фонду до цивільного права України	300
4.5. Новелізація норм спадкового права	308

Розділ 5

Відносини майнового обороту в контексті

гармонізації правового регулювання 334 |

5.1. Сучасні тенденції правової регламентації договірних відносин у гармонізованих актах європейського приватного права	334
5.2. Імплементация гармонізованих підходів у регулюванні договірних відносин у процесі рекодифікації ЦК України	355
5.3. Удосконалення механізмів регулювання зобов'язальних відносин і судова практика	372

5.4. Оновлення нормативного масиву регламентації договірних зобов'язань з виконання робіт	406
5.5. Удосконалення механізмів регулювання договірних відносин з надання послуг в умовах рекодифікації Цивільного кодексу України	424
5.6. Сучасні тенденції правової регламентації недоговірних зобов'язань у гармонізованих актах європейського приватного права та основні напрями удосконалення правового регулювання недоговірних відносин у процесі рекодифікації ЦК	445

Розділ 6

Розвиток положень про юридичну особу

в процесі оновлення ЦК України	461
6.1. Інститут юридичної особи	461
6.2. Оновлення положень про юридичних осіб у процесі рекодифікації	486
6.3. Регулювання корпоративних відносин цивільним законодавством	493

Розділ 7

Удосконалення окремих інститутів

приватного права України	515
7.1. Оновлення положень про об'єкти цивільних прав	515
7.2. Інститут правочину в цивільному праві	527
7.3. Застосування способів захисту цивільних прав, прямо не передбачених законом або договором	536
7.4. Сучасні тенденції розвитку сімейного законодавства в Україні в світлі рекодифікації (оновлення) Цивільного кодексу України	566

Розділ 8

Матеріали XI Міжнародного цивілістичного форуму

«На шляху до європейського приватного права»	599
---	------------

Вітальне слово

**Голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука
на XI Міжнародному цивілістичному форумі**

«На шляху до європейського приватного права» 599

8.1. Доповіді зарубіжних експертів

**«Концепція оновлення Цивільного кодексу України
очима зарубіжних експертів»** 601

8.1.1. Господарський кодекс –
символ українського нездужання 601

8.1.2. Концепція рекодифікації ЦК України
та модернізація ЦК Казахстану:
порівняльний аналіз основних ідей 611

8.1.3. Кодифікація (рекодифікація) цивільного права
у XXI столітті: деякі приклади з досвіду Литви 647

8.1.4. Володіння: порівняльний аналіз Концепції оновлення
Цивільного кодексу України з положеннями
Цивільного кодексу Республіки Молдова 660

8.1.5. Зауваження щодо реформи речового права 673

8.1.6. Пропозиції щодо забезпечення позовів
про передачу права власності на нерухомість,
що будеється 676

8.1.7. Матеріальне і колізійне регулювання юридичних осіб
у контексті оновлення ЦК Білорусі та України 683

8.1.8. Інтелектуальна власність: тенденції та перспективи 688

8.1.9. Правова природа та форма рішень
органів юридичних осіб 691

8.2. Панельна дискусія

«Речове право: перспективи модернізації» 699

8.2.1. Переосмислення Загальних положень
речового права в умовах європеїзації
та рекодифікації цивільного законодавства 701

8.2.2. Фідуціарний фонд: правова природа та види 707

8.2.3. Речове право: чим замінити
право господарського відання
та оперативного управління? 710

8.2.4. Речові права на чуже майно в контексті рекодифікації Цивільного кодексу України	713
8.2.5. Деякі міркування щодо оновлення положень чинного вітчизняного речового права	715
8.3. Панельна дискусія «Договірне право»	718
8.3.1. Основні напрями модернізації сучасного договірного права	718
8.3.2. Переддоговірні відносини	722
8.3.3. Механізм укладення договору у світлі положень DCFR	727
8.3.4. Оновлення Цивільного кодексу України: до проблеми недійсних та неукладених правочинів (договорів)	731
8.3.5. Уведення в Цивільний кодекс України нових пойменованих договорів	737
8.3.6. Удосконалення положень про стягнення відсотків (ст. 625 ЦК)	741
8.4. Панельна дискусія «Рекодифікація недоговірних зобов'язань»	746
8.4.1. Основні напрями вдосконалення правового регулювання недоговірних відносин у процесі рекодифікації ЦК	746
8.4.2. Рекодифікація недоговірних зобов'язань: запитова позиція національних судів	750
8.4.3. Умови деліктної відповідальності: переосмислення на часі	757
8.4.4. Співвідношення договірної та деліктної відповідальності	761
8.4.5. Генеральний делікт і система спеціальних деліктів: перспективи рекодифікації	767
ДОДАТОК	773
Авторський колектив монографії	901

ПЕРЕДМОВА

З часу першого видання цієї монографії відбулася подія, яка поділила наше життя на дві частини – «до» і «після» 24 лютого 2022 року. В цей день народ України зазнав небачену за масштабами цинізму і жорстокості агресію з боку російської федерації.

Оголошений Указом Президента України воєнний стан в Україні змінив пріоритети і самої держави, і кожного її громадянина. Найкращі сини і доньки українського народу стали на захист незалежної держави, її демократичних цінностей та засад.

Водночас проблеми оновлення законодавства, обумовлені передусім необхідністю визначення подальшої стратегії розвитку української правової системи у напрямку євроінтеграції, не втратили своєї актуальності. Навпаки, орієнтири рекодифікації цивільного законодавства, визначені у Концепції оновлення Цивільного кодексу України, підтвердили свою життєздатність.

Проведений у жовтні 2021 року Міжнародний цивілістичний форум, присвячений обговоренню напрямків оновлення українського цивільного законодавства, в роботі якого взяли участь провідні зарубіжні фахівці приватного права, продемонстрував, що цивільне законодавство України розвивається на засадах, визначених у рекомендаційних актах міжнародної уніфікації приватного права, таких як Принципи, Дефініції і Модельні Правила Європейського приватного права (Draft Common Frame of Reference – DCFR), Принципи міжнародних комерційних контрактів UNIDROIT, Принципи європейського контрактного права (Принципи Комісії Оле Ландо) та ін.

Друге видання «Рекодифікації цивільного законодавства України: виклики часу» доповнено новими підрозділами, доповідями пленарного засідання XI Міжнародного цивілістичного форуму «Концепція оновлення Цивільного кодексу України очима зарубіжних експертів», а також

матеріалами обговорення проблем речового, договірної та деліктного права, які проводилися в межах панельних дискусій форуму.

Запропонована юридичному загалу оновлена і доповнена монографія є логічним продовженням досліджень Робочої групи з питань оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України. Натепер члени Робочої групи залучили численних експертів з цивілістичної спільноти України з метою узагальнення пропозицій по вдосконаленню конкретних норм ЦК України (Книга перша «Загальна частина») і підготовки тексту змін і доповнень до чинного ЦК України в цій частині.

Сподіваємося, що представлена монографія буде корисна для організації та проведення широких дискусій, у ході яких будуть обговорені та реалізовані цікаві ідеї, спрямовані на подальший розвиток цивільного законодавства «за європейським сценарієм».

Р. Стефанчук

Голова Верховної Ради України,
д. ю. н., професор, дійсний член (академік)
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
голова робочої групи щодо рекодифікації
(оновлення) цивільного законодавства України

Н. Кузнєцова

віцепрезидент Національної академії правових наук України,
д. ю. н., професор, дійсний член (академік)
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
науковий координатор робочої групи щодо рекодифікації
(оновлення) цивільного законодавства України

Розділ 1

Розвиток сучасного приватного права та основні чинники і передумови для оновлення Цивільного кодексу України

1.1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА ЯК РЕГУЛЯТОРА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Більше тридцяти років минуло як в Україні, так і в інших державах-республіках колишнього СРСР, розпочався процес відновлення (скоріше відродження) цивільного права як права приватного.

Починаючи з 90-х років минулого століття (для України – це з 1992 року), цивілісти колишнього Радянського Союзу розпочали розробку нових цивільних кодексів.

Процес цей не можна назвати простим, для деяких країн він був доволі тривалим, а для України виявився ще й достатньо драматичним: 16 січня 2003 року одночасно із Цивільним кодексом був прийнятий і Господарський кодекс, зміст якого аж ніяк «не вписувався» в ідеологію і принципи ринкової економіки. Ця обставина безумовно ускладнила розвиток цивільного права в Україні і формування адекватного правового поля в приватній сфері.

Ці три десятиліття можна без перебільшень розглядати як період «осмислення» приватного права, його основних засад, місці і місця в житті кожної людини і суспільства загалом.

Передусім, формуючи основні підходи до регулювання певних груп суспільних відносин, до моделювання відповідних правових інститутів,

визначаючи перспективи їх подальшого розвитку і вдосконалення, необхідно відповісти на питання, які визначають саму природу цивільно-правових норм та їх призначення в установленні правопорядку у сфері приватного життя.

Перш за все, це питання яким має бути сучасне цивільне право?

Впродовж тривалого періоду, всієї радянської доби, послідовно і системно відбувалося «опублічення» («одержавлення») цивільного права. Це може бути проілюстровано численними прикладами включення в Цивільний кодекс УРСР, інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти правових приписів публічно-правового характеру, які нанівець зводили засади диспозитивного регулювання в майновому обороті.

Таким чином, першочерговим і пріоритетним завданням є відновлення (відродження) приватноправового характеру цивільного права.

Визначаючи сутність цивільного права як права приватного, І.О. Покровський відмічав, що в цій сфері суспільного життя «державна влада **принципово** утримується від безпосереднього і владного регулювання відносин, тут вона не ставить себе подумки в положення одного-єдиного визначального центру, а, навпаки, надає таке регулювання безлічі іншим маленьким центрам, які мисляться як окремі самостійні одиниці, як суб'єкти прав... Всі ці маленькі центри розглядаються як носії власної волі і власної ініціативи і саме їм надається регулювання відносин між собою»¹.

Саме ці особливості впливу цивільного права як приватного на відносини, що ним регулюються, і роблять його надійним правовим фундаментом громадянського суспільства, для якого визначальними є принципи рівності всіх громадян, приватної власності як основи ринкового господарства, пріоритету прав і свобод громадян як основи особистої свободи людини.

Велика місія цивільного права саме як права приватного полягає в тому, що воно «вводить у життя і здатне зробити реальним, юридично забезпеченим високе становище особистості в суспільстві та її дійсну, захищену свободу у сфері власності, всіх майнових та пов'язаних з ними немайнових відносин, в інших важливих сферах життєдіяльності людини»².

¹ Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. М., «Статут», 1998. С. 39.

² Алексеев С.С. Гражданский кодекс. Заметки из истории подготовки проекта. Замечания о содержании кодекса, его значении и судьбе. В кн.: Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика. М., 1998. С. 26.

Відновлення приватного права відбувалося в процесі реформування економічних відносин у зв'язку з радикальними трансформаціями в суспільстві в пострадянській період наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття. Ці події, які охопили практично всі колишні республіки СРСР, обумовили необхідність прийняття нових Цивільних кодексів, які мали відповідати тогочасним суспільним викликам, а відтак – нести нову правову ідеологію – перш за все відновлення приватної власності, її недоторканність. Цивільне право як серцевина приватного права встановлює у власності, в інших майнових відносинах **юридичну рівність всіх осіб** (і держави, і посадових осіб, і великих фірм, і окремої людини – всіх без винятку); встановлює право всіх осіб, **своєю волею і у своєму інтересі встановлювати для себе умови своєї поведінки, його наслідки і заходи взаємного впливу** (і держава не тільки зобов'язана спокійно «приймати» подібне положення, але й юридично охороняти його); спрямовано на те, щоби **виключити свавільне втручання будь-кого, у тому числі державних органів і посадових осіб у приватні, цивільні відносини** (і держава в даному випадку повинна виступати ніби «проти самої себе», свого права діяти на свій власний розсуд)¹.

Ці прояви цивільного права як права приватного знайшли своє втілення в проекті ЦК України, який з 1 січня 2004 року набрав чинності.

Цей законопроект вже на стадії його розробки одержав влучну назву – Кодекс приватного життя.

У період його підготовки юридична спільнота жваво дискутувала з приводу проблеми повернення при структуруванні правової системи (системи права) до принципу дихотомічного поділу – право публічне і право приватне. Цей важливий науковий диспут значно ускладнювався наявністю сталої концепції «галузевої» побудови системи права, яка була закріплена в чинних кодифікаціях, що були прийняті в СРСР у 60-х роках минулого століття і постійно оновлювалися, у тому числі за рахунок «відпочкування» нових галузей радянського права.

Саме в цей період активізувалися спроби «запровадити» так звані «комплексні» галузі права, насамперед господарське.

Повернення до природних витоків систематизації правового масиву і формування «мегапідрозділів» у системі права (публічного і приватного)

¹ Алексеев С.С. Вказ. праця. С. 26–27.